

Zsidó vallás és kultúra 1

(BBN-HEB11-221, BBN-VAL11-131:4, BMA-VALD17-203.03,
BBV-202.04, BMVD-202.04)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-611)

3. Hónapok, ünnepek (folyt.). Történelmi áttekintés.

Vallás és folklór, halákha és minhág.

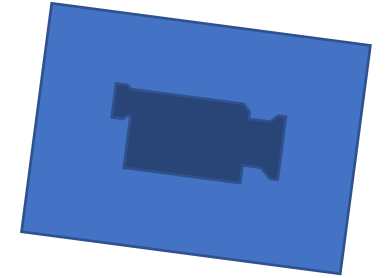
2022. 09. 28.

Biró Tamás

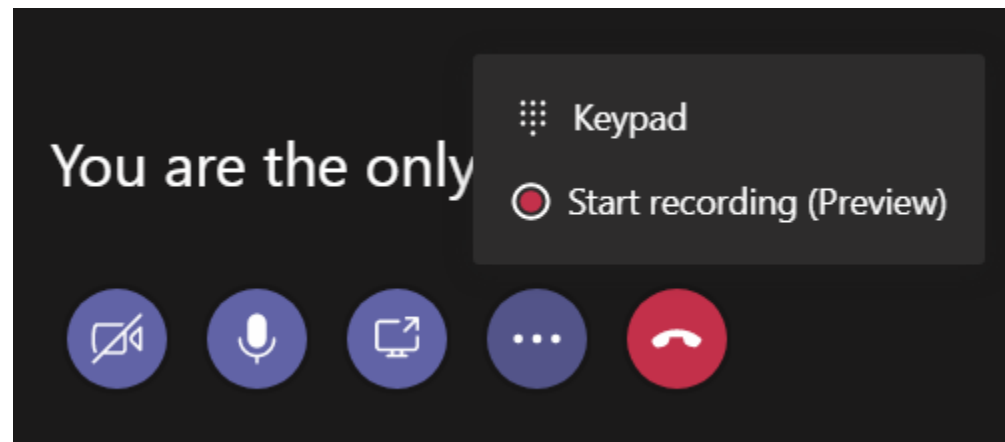
ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
 - Judaisztika diszciplináris minor
 - Hebraisztika diszciplináris minor
 - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

Nyitólap Main page
Hírek News
General Information
Assziriológia Assyriology
Hebraisztika Jewish Studies
HebraWiki Project
Munkatársak Faculty&Staff
Órák Courses
Könyvtár Library
Kiadványok Publications
Cikkek Articles
Iráttár Archives
Kutatás Ongoing research
Hasznos linkek Links
Volt hallgatók Alumni
Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt1/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> *(a félév végéig)*
- Teams csoport: *Crs 22-23-1 BBN-HEB11-221 01 Zsidó vallás és kultúra 1.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu, birot@or-zse.hu
- Fogadóóra: *emailés egyeztetés alapján*
- Pótóra, ha sok óra elmaradna.

Jövő héten, október 5-én
jom kippur miatt elmarad!

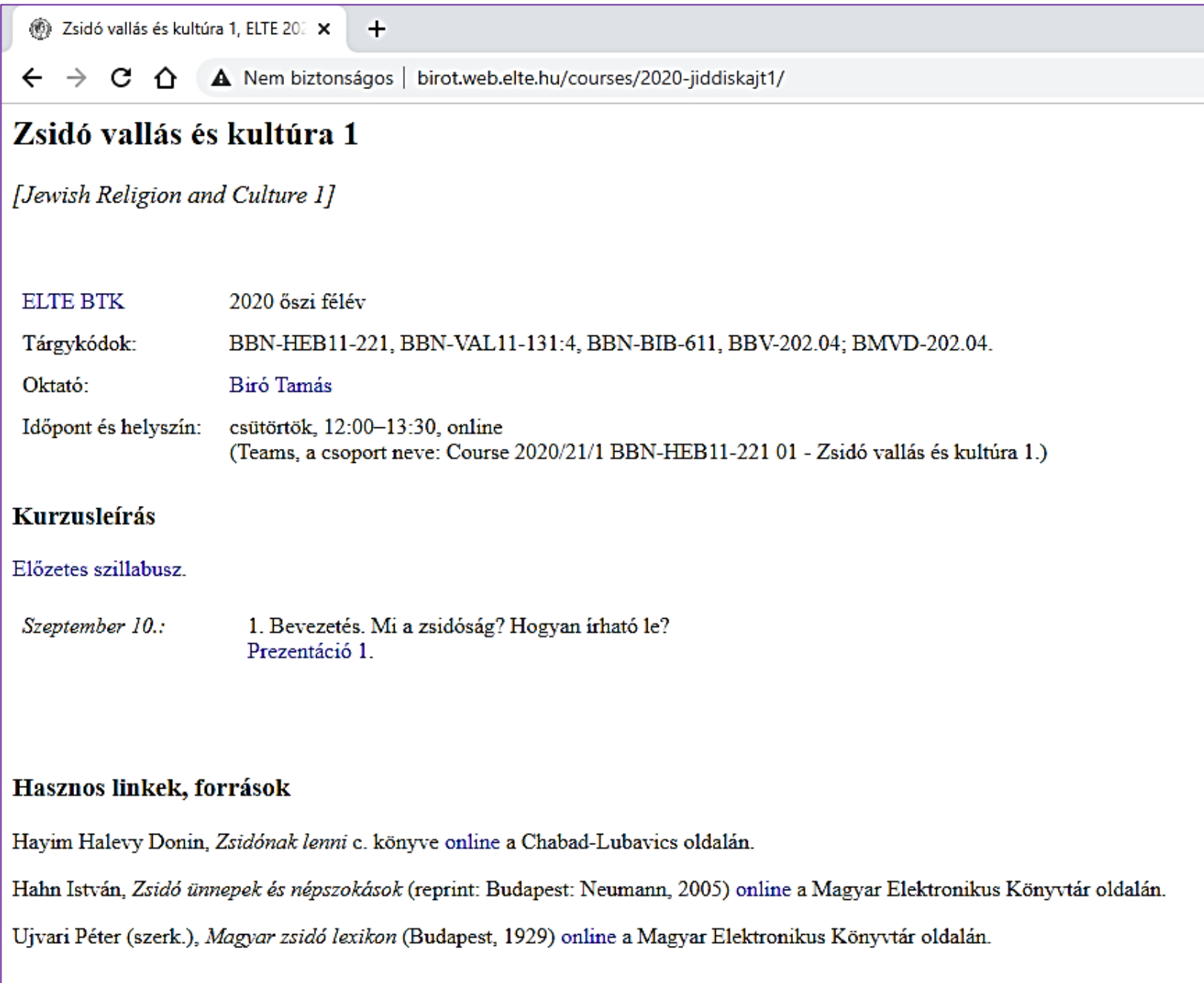
A kurzus honlapja:

<http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt2/>

- Prezentációk
- Hasznos linkek

Folyamatosan bővül

Tippeket köszönettel fogadok

Zsidó vallás és kultúra 1, ELTE 20: x +

← → ↻ 🏠 ⚠ Nem biztonságos | birot.web.elte.hu/courses/2020-jiddiskajt1/

Zsidó vallás és kultúra 1

[Jewish Religion and Culture 1]

ELTE BTK 2020 őszi félév

Tárgykódok: BBN-HEB11-221, BBN-VAL11-131:4, BBN-BIB-611, BBV-202.04; BMVD-202.04.

Oktató: **Biró Tamás**

Időpont és helyszín: csütörtök, 12:00–13:30, online
(Teams, a csoport neve: Course 2020/21/1 BBN-HEB11-221 01 - Zsidó vallás és kultúra 1.)

Kurzusleírás

[Előzetes szillabusz.](#)

Szeptember 10.: 1. Bevezetés. Mi a zsidóság? Hogyan írható le?
Prezentáció 1.

Hasznos linkek, források

Hayim Halevy Donin, *Zsidónak lenni* c. könyve [online](#) a Chabad-Lubavics oldalán.

Hahn István, *Zsidó ünnepek és népszokások* (reprint: Budapest: Neumann, 2005) [online](#) a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalán.

Ujvari Péter (szerk.), *Magyar zsidó lexikon* (Budapest, 1929) [online](#) a Magyar Elektronikus Könyvtár oldalán.

Teams csoport

Crs 22-23-1 BBN-HEB11-221 01 Zsidó vallás és kultúra 1.

- Csatornák
- Fájlok
- Feladatok,
jegyek

The screenshot shows a Microsoft Teams chat window for a course group. The interface includes a search bar at the top, a navigation pane on the left with icons for Activity, Chat, Teams, Assignments, Calls, and Files, and a main chat area. The chat area displays a conversation in the 'General' channel. The chat history shows a message from 'Vadas Réka' asking if everyone is present, followed by a reply from 'Baranyi Janka' saying 'Oké, köszi'. Below this, a meeting ended notification is shown. A date separator indicates 'September 11, 2020'. An assignment titled 'Források kategorizálása' is posted, due on September 16, with a 'View assignment' button. At the bottom, there are notifications for team members being added: 'Neptun kurzus szinkron' has added 'Jakubik Anna Edina', 'Ipacs Fanni Virág', and 'Lédermayer Regina' to the team. A 'New conversation' button is visible at the bottom of the chat area.

Folyamatosan bővül

Tippeket köszönettel fogadok

Sana tova! Hag szameah! Boldog új évet! Vidám ünnepet!

- *שנה טובה!* *לשנה טובה תכתבו!* *תג שמח!*
- Sana tova! Le-sana tova tikkatévu!
- Sónó tajvo! Lö-sónó tajvo tikoszévu / tikoszévü!
- 'Jó év[et]!' 'Jó évre íratassatok be!'

Sokszor előjön a félév során, hogy egy kifejezés több formában is létezik. Miért? Lásd a mai órán!

Askenázi, szefárd, jiddis (és egyéb) kiejtési hagyományok!

**Komplikáló tényező:
eltérő átírási rendszerek!**

- 1. Látják-e a saját eredményüket,
látják-e a hibáikat?*
- 2. Ha kérdésük van egy hibával
kapcsolatban, bátran keressenek!*

Visszajelzés (és néhány kiegészítés)
a második beadandóval kapcsolatban

imaszíjak (arámul *tefillin*, talán az 'imádság' értelmű *tefillah* szóból; az ÚSz-ben *phülaktéria*): a →törvény szavait tartalmazó dobozka fölerősítésére szolgáló szíjak a rabbinista gyakorlatban (vö. *Kiv 13,9.16; MTörv 6,8; 11,18*). - A reggeli imához minden izr. ffinak viselnie kellett. A négyszögletes dobozka a mózesi törv. 4 részletét foglalta magában, pergamenre írva (*Kiv 13,1-10.11-16; MTörv 6,4-9; 11,13-21*). Egy dobozkat a homlokra, egy másikat (a szív közelében) a bal karra kötve viseltek. Ez szó szerinti teljesítése a parancsnak: „jelként kösd őket (a törv. szavait) a kezedre, legyenek ék a homlokodon” (*MTörv 6,8*). Jézus korában a dobozka rendszerint a →Tízparancsolatot is tartalmazta; vsz. csak az 1. sz. vége felé került ki belőle. - A késői zsidóság a bűn, az ördög és minden rossz távoltartására (tehát →amulettként) is használta az ~at. Erre vezethető vissza az ÚSz-ben a *phülaktéria* kifejezés. Jézus szemére veti a →farizeusoknak, hogy szélesre szabják az ~at (vö. *Mt 23,5*). **

BL:691.

Étikus szóhasználat jelei (és egyébek):

- „izr.” = izraelita
- harmadik személy
- múlt idő
- „késői zsidóság” = *Spätjudentum* → manapság p. c.: *early Judaism*.

Hibaelemzés

- a. *A zsidóság egy nemzet, saját nemzetállammal.*
- b. *A zsidóság egy kultúra, saját nyelvvel és irodalommal.*
- c. *A zsidóság egy vallás, hitelvekkel és rítusokkal.*
- d. *A zsidóság egy sorsközösség, szomorú múlttal.*
- e. *A zsidóság egy származás, közös génállománnyal.*

5. Magyarországi Cionista Szövetség: <https://cionista.hu/rolunk/>. (1 pont)

84%-a a válaszadóknak (21/25) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

További részletek

- A zsidóság egy nemzet, saját ... 21 ✓
- A zsidóság egy kultúra, saját n... 1
- A zsidóság egy vallás, hitelvek... 1
- A zsidóság egy sorsközösség, ... 1
- A zsidóság egy származás, köz... 1

Hibaelemzés

- a. *A zsidóság egy nemzet, saját nemzetállammal.*
- b. *A zsidóság egy kultúra, saját nyelvvel és irodalommal.*
- c. *A zsidóság egy vallás, hitelvekkel és rítusokkal.*
- d. *A zsidóság egy sorsközösség, szomorú múlttal.*
- e. *A zsidóság egy származás, közös génállománnyal.*

6. Lativ Kollél: <https://lativ.hu/purim-noiesseg-intuicio-gyakorlatiassag/>. (1 pont)

76%-a a válaszadóknak (19/25) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

További részletek

- A zsidóság egy nemzet, saját ... 0
- A zsidóság egy kultúra, saját n... 2
- A zsidóság egy vallás, hitelvek... 19 ✓
- A zsidóság egy sorsközösség, ... 1
- A zsidóság egy származás, köz... 3

Lativ

bölcsesség, hagyomány, közösség

FŐOLDAL RÓLUNK OKTATÁS ELŐADÁSOK ESEMÉNYEK FORRÁS KAPCSOLAT עברית ENG DONATE US!

Purim: nőiesség, intuíció, gyakorlatiasság

Kategória: Purim

Címkék: Szász Michaela, TorahTidbits, Rachel Berenbaum

Miért egy nő a főszereplője a megilának?

Soloveitchik rabbi egyik cikke, amely a *Megszabadítás napjai – Esszék chanukáról és purimról* címet viseli, arról a tényről beszél, hogy az Örökkévaló két „ügynököt” választott, hogy megmentse a népet Susánban. Mordechájnak és Eszternek egyenlő, de különböző szerepük volt a purimi történetben. Itt Mordecháj volt a tanító, az „edző”, a kezdeményező – tudta, hogy valami rossz történhet (*Eszter 4:2*), és valamit tennikell. Neki kellett Esztert meggyőznie, hogy a király nemcsak a szépségéért választotta, hanem azért is, mert ezáltal képessé válik, hogy megmentse a

Míg Chana az egyéni ima szabályait tanította meg nekünk, Eszter a közösségi ima erejét mutatta meg. Ez a két nagyszerű nő tanított meg mindannyiunkat arra, hogy hogyan imádkozzunk, és ezáltal nemzedékeken keresztül megmentettek minket.

Sábát sálom

 Pénteki gyertyagyújtás - 2020.09.04 - 19:00

Hibaelemzés

- a. A „zsidóság” szó a címben egy zsidó közösséget jelöl.
- b. A „zsidóság” szó a címben egy vallást jelöl.
- c. A „zsidóság” szó a címben egy identitásformát jelöl.
- d. A „zsidóság” szó a címben egy kultúrát jelöl.

9. MTA TK Kisebbségkutató Intézet: <https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/hu/a-szegedi-zsidosag-oroksege> (1 pont)

68%-a a válaszadóknak (17/25) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

További részletek

- A "zsidóság" szó a címben egy... 17 ✓
- A "zsidóság" szó a címben egy... 1
- A "zsidóság" szó a címben egy... 0
- A "zsidóság" szó a címben egy... 7

Hibaelemzés

- a. A „zsidóság” szó a címben egy zsidó közösséget jelöl.
- b. A „zsidóság” szó a címben egy vallást jelöl.
- c. A „zsidóság” szó a címben egy identitásformát jelöl.
- d. A „zsidóság” szó a címben egy kultúrát jelöl.

9. MTA TK Kisebbségkutató Intézet: <https://kisebbssegkutato.rok.se> (1 pont)

68%-a a válaszadóknak (17/25) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

[További részletek](#)

- A "zsidóság" szó a címben egy... 1
- A "zsidóság" szó a címben egy... 1
- A "zsidóság" szó a címben egy... 0
- A "zsidóság" szó a címben egy... 0

„1. A Szegedi Zsidó Hitközség iratarchívumának, mely az 1830-as évektől kezdődően, vagyis közel 200 évet átfogóan kivételesen gazdag anyagot őriz, katalogizálása és részleges digitalizálása. (...) Ezáltal a projekt nagymértékben hozzájárul az elsődleges források elérhetőségéhez mindazok számára, akik a magyarországi zsidó történelmet, gazdaságtörténetet, szegedi helytörténetet, családtörténetet stb. kutatnak. (...)”

A zsinagógai naptár hónapjai

MEGTANULANDÓ!

- Tavasz

- *niszan*
- *ijjar*
- *szivan*

- Nyár

- *tammuz*
- *av*
- *elul*

- Ősz

- *tisri / tistré*
- *hesvan / marhesvan*
- *kiszlev*

- Tél

- *tevet*
- *svat*
- *adar*
- (második *adar*, *adar seni*, *ve-adar*)

A zsinagógai naptár ünnepei

• Tavasz

- *niszan* - *pészah*
- *ijjar*
- *szivan* - *savuot*

• Nyár

- *tammuz* - *tammuz 17 böjt*
- *av* - *áv 9 böjt*
- *elul*

• Ősz

- *tisri / tistré* - *ros hasana*
- *jom kippur*
- *szukot*
- *hesvan / marhesvan*
- *kiszlev* - *hanukka*

• Tél

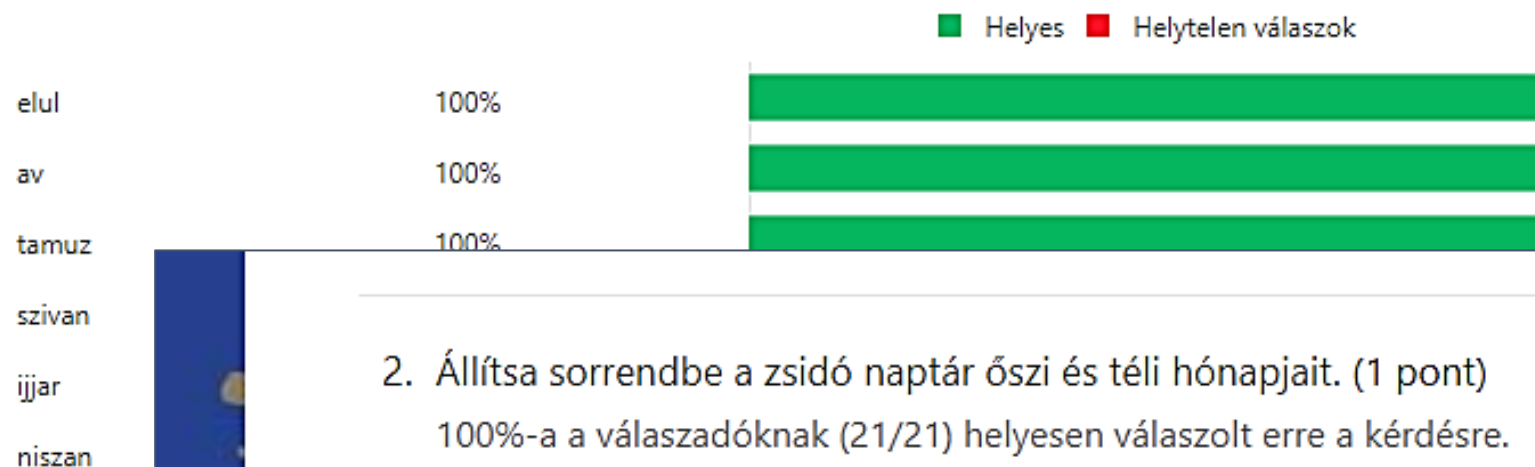
- *tevet* - *tevet 10 böjt*
- *svat* - *tu bi-svat*
- *adar* - *purim*

Önálló előadás lesz a második félévben az egyes ünnepekről, sokkal részletesebben!

1. Állítsa sorrendbe a zsidó naptár tavaszi és nyári hónapjait (1 pont)

100%-a a válaszadóknak (21/21) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

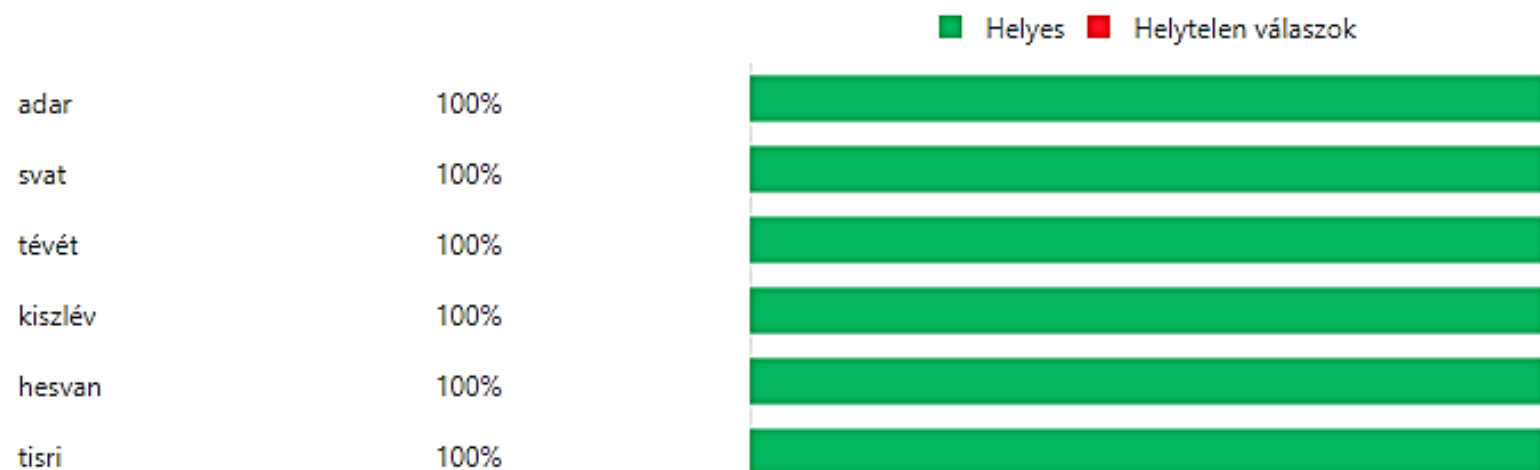
[További részletek](#)

2. Állítsa sorrendbe a zsidó naptár őszi és téli hónapjait. (1 pont)

100%-a a válaszadóknak (21/21) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

[További részletek](#)

3. Melyik hónapra esik (a jelenleg is zajló) szukkot, a sátoros ünnep? (1 pont)

100%-a a válaszadóknak (21/21) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

[További részletek](#)

☐ nisan	0	
☒ tisri/tisré	21	✓
☐ kiszlév	0	

5. Melyik hónapra esik pészah és a széderest? (1 pont)

100%-a a válaszadóknak (21/21) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

[További részletek](#)

☒ nisan	21	✓
☐ tisri/tisré	0	
☐ kiszlév	0	

4. Melyik hónapra esik hanukka? (1 pont)

100%-a a válaszadóknak (21/21) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

[További részletek](#)

☐ nisan (és ijjar eleje)	0	
☐ tisri/tisré (és hesvan eleje)	0	
☒ kiszlév (és tévét eleje)	21	✓

6. A polgári időszámítás szerint mely évre esett az 5252-as zsinagógai év? (A két évszám közül a nagyobbat írja be, amelyre a zsinagógai év nagyobb része esik. Tehát ha $5782 = 2021/2022$, akkor 2022-et írjon.) Válaszként egy négy számjegyű számot írjon. (1 pont)

90%-a a válaszadóknak (19/21) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

[További részletek](#)

● 1492	19	✓
● 1470	1	
● 1491	1	
● 0 további lehetőség	0	

7. 1956. október 23-a mely zsinagógai évre esett? (Segítség: abban az évben szeptember elején volt roshasana, a zsidó újév, vagyis az a zsinagógai évet keressük, amely az 1956-57-es polgári évnél felel meg.) Egy négy számjegyű számot írjon. (1 pont)

67%-a a válaszadóknak (14/21) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

[További részletek](#)

A világ teremtése szerinti zsidó időszámítás

- A. M. = Anno Mundi

- A *Széder olam rabba* alapján. Az i. sz. 10-11. században terjedt el.

- A. M. 1 = i.e. 3760.

- A. M. **5000** = i. sz. (1239-)**1240**

~~5~~ 618 + 1240 = 1858 →
5618 AM = i. sz. 1857/58

- A. M. 5783 = i. sz. 2022-2023

→ „ötezer éves vallás” ?
alaptalan közhely !

- לפ"ק = 'a kis időszámítás szerint'

- A Kr. e. és Kr. u. zsidó kontextusban kerülendő.

Ballybough Cemetery, Írország

וְאֵי בְּרַב חֲסִדִּים אֲבֹא בֵּיתָךְ אֲשֶׁמְתִּנֶּה אֶל־הַיְכָל־שֶׁךָ בְּיִרְאַתְךָ: (Zsolt. 5,8)

Portugál zsinagóga, Amszterdam

Bejárat felett:

ב = 2

י = 10

ת = 400

ך = 20

$\Sigma = 432$,

azaz **AM 5432**,

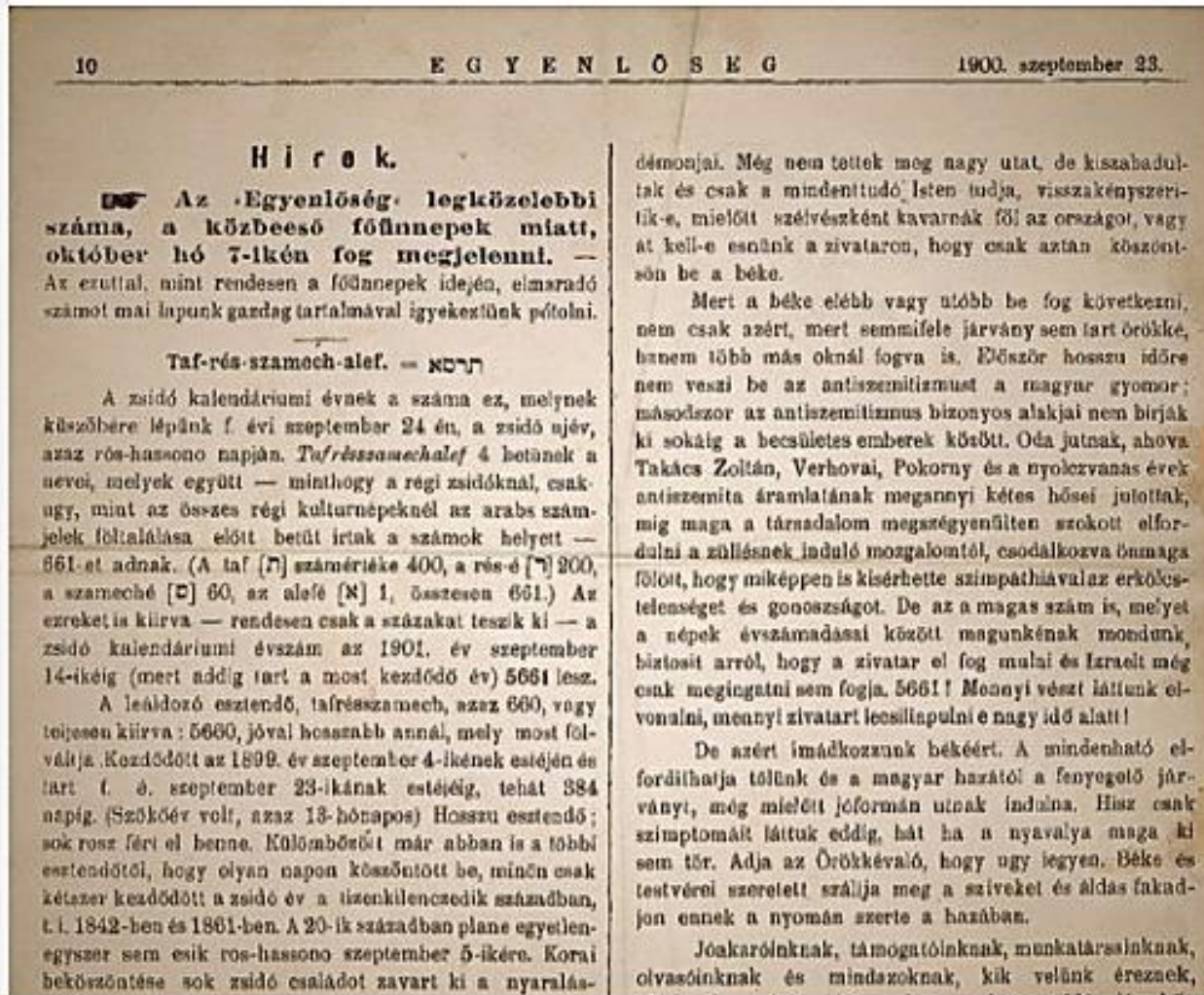
1240 + 432 = 1672

azaz **i. sz. 1672**

(valójában 1675).

Az utolsó zsinagógai év búcsúztatása, amely a polgári naptár szerint még a 19. században kezdődött. Az első 20. századi év, a zsidó időszámítás szerint 5661 Tisri elsejével, szeptember 23-a naplementével köszöntött be.

5671. zsinagógai év =
1900. szeptember 23. estétől
1901. szeptember 13. estig

לפ"ק: „a kis időszámítás szerint”

$$1239 + 5761 = 1900$$

$$\underline{1240} + 5761 = 1901$$

6. A polgári időszámítás szerint mely évre esett az 5252-as zsinagógai év? (A két évszám közül a nagyobbat írja be, amelyre a zsinagógai év nagyobb része esik. Tehát ha $5782 = 2021/2022$, akkor 2022-et írjon.) Válaszként egy négy számjegyű számot írjon. (1 pont)

90%-a a válaszadóknak (19/21) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

[További részletek](#)

● 1492	19	✓
● 1470	1	
● 1491	1	
● 0 további lehetőség	0	

7. 1956. október 23-a mely zsinagógai évre esett? (Segítség: abban az évben szeptember elején volt roš hasana, a zsidó újév, vagyis az a zsinagógai évet keressük, amely az 1956-57-es polgári évnek felel meg.) Egy négy számjegyű számot írjon. (1 pont)

67%-a a válaszadóknak (14/21) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

[További részletek](#)

Misna *Ros hasana* 1,1

Rabbi Jehuda ha-Naszi, i. sz. 200 körül

„Négy újév van: nisan hónap elsején a királyok és a zarándokünnepek [pészah, savuot, szukkot] újéve, elul hónap elsején az állatok tizedének újéve – rabbi Eliezer és rabbi Simon szerint tistré hónap elsején. Tistré hónap elseje az évek újéve, a szombatévek és a jovél-évek kezdete, a vetés és a termények újéve. Sevat hónap első napja a fák újéve – Sammai iskolája szerint. Hillél iskolája szerint sevat hónap 15-e [a fák újéve].”

- Hány hónap telik el a királyok újéve és a termények újéve között?
- Hány hónap telik el a Sammai iskolája szerinti fák újéve és a zarándokünnepek következő újéve között?

8. A Misnában, a legfontosabb késő ókori zsidó törvénygyűjteményben, ezt olvassuk (Ros hasana traktátus 1,1):

„Négy újév van: nisan hónap elsején a királyok és a zarándokünnepek [pészah, savuot, szukkot] újéve, elul hónap elsején az állatok tizedének újéve – rabbi Eliezer és rabbi Simon szerint tistré hónap elsején. Tistré hónap elseje az évek újéve, a szombatévek és a jovél-évek kezdete, a vetés és a termények újéve. Sevat hónap első napja a fák újéve – Sammai iskolája szerint. Hillél iskolája szerint sevat hónap 15-e [a fák újéve].”

Hány hónap telik el a királyok újéve és a termények újéve között? A helyes válasz egyetlen számjegy. (1 pont)

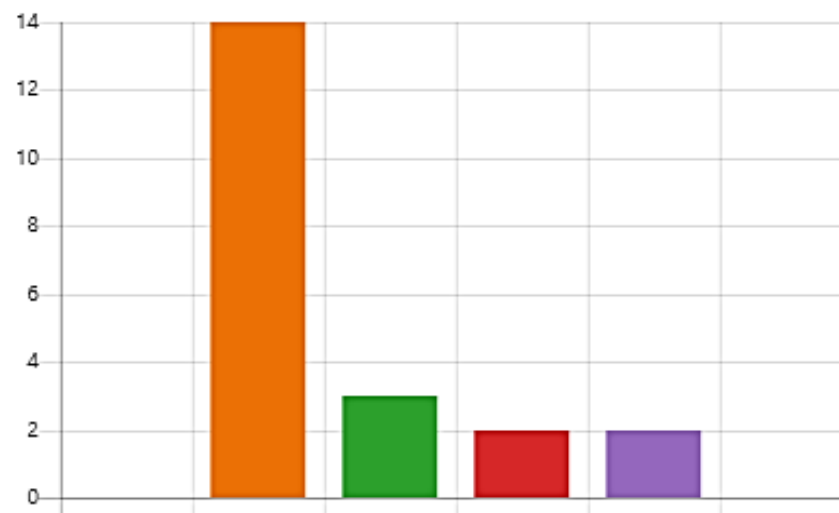
57%-a a válaszadóknak (12/21)

9. Hány hónap telik el a Sammai iskolája szerinti fák újéve és a zarándokünnepek következő újéve között? (Gondoljuk végig, mely két hónap közé jön be a szökőhónap, a második ádár.) (1 pont)

67%-a a válaszadóknak (14/21) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

[További részletek](#)

☐	bármely évben 2	0	
☒	rendes évben 2, szökőévben 3	14	✓
☐	rendes évben 2, szökőévben 4	3	
☐	bármely évben 3	2	
☐	rendes évben 3, szökőévben 4	2	
☐	rendes évben 3, szökőévben 5	0	

10. A zsidó naptár hónapjai felváltva 29 és 30 naposak. Van azonban olyan év, amelyben a 29 napos hesvan hónap is 30 napossá válik. És van olyan év, amelyben az eredetileg 30 napos kiszlév hónap is 29 naposra rövidül. Szökőévben a szökőhónap (adar séni = 'második adar') 30 napos. Számoljuk ki, hogy hány napos lehet egy zsidó év hossza. (1 pont)

86%-a a válaszadóknak (18/21) helyesen válaszolt erre a kérdésre.

További részletek

● 343, 344, 345, 373, 374 vagy 3...	0
● 353, 354, 355, 383, 384 vagy 3...	18 ✓
● 364, 365 vagy 366	3
● 334, 335, 364 vagy 365	0

Milyen hosszú lehet egy zsinagógai év?

Amióta nem megfigyelés, hanem algoritmus alapján működik a zsidó naptár:

- Holdhónap $\approx 29,5$ nap \rightarrow felváltva 29 (*haszer*) és 30 (*male*) napos hónapok
 \rightarrow **354 nap.** ($6 \times 29 + 6 \times 30 = 354$)
- Ros hasana 1. napja nem eshet vasárnapra, szerdára és péntekre
(azaz pészah 1. napja nem eshet hétfőre, szerdára és péntekre)
 \rightarrow *hesván* néha 30 helyett 29 napos, máskor *kiszlév* 30 nap 29 napos is lehet.
 \rightarrow **353, 354 vagy 355 nap.**
- Szökőévekben (19 éves ciklus során 7-szer): 30 napos *ádár séni* hónap beiktatva
 \rightarrow **353, 354 vagy 355, valamint 383, 384 vagy 385 nap.**

Kaluach

File Print Today Details Civil Hebrew Add event Eve... Location Options Help

Day details: 19 Elul 5660, 13 September 1900

September Elul-Tishrei 5660 Elul 19

Sunday	Monday	Tuesday	Wednesday	Thursday	Friday	Shabbat
						1 7:09p-8:14p 7 Shofim
2	8 3	9 4	10 5	11 6	12 7	13 8 6:56p-7:59p 14 Ki Tetze
9	15 10	16 11	17 12	18 13	19 14	20 15 6:41p-7:44p 21 Ki Tavo Selichot Ashkenazim
16	22 17	23 18	24 19 World created	25 20	26 21	27 22 6:27p-7:29p 28 Nitzavim
23 Erev R. Hashanah	29 24 6:23p-7:25p Rosh Hashanah 1	1 25 7:23p Rosh Hashanah 2	2 26 4:40a-7:06p Fast of Gedaliah	3 27	4 28	5 29 6:13p-7:14p 6 Vayelech Shabbat Shuva
30	7	Zmanim Thursday Sep 13, 1900		Alot Hashachar 4:18a Misheyakir 5:14a Hanetz Hachama 6:18a Sof Zman Shema 8:29a Sof Zman Tefillah 9:52a		Chatzot Hayom 12:40p Mincha Gedolah 1:12p Mincha Ketanah 4:23p Plag Hamincha 5:42p Shkiat Hachama 7:02p
				Tzeit Hakochavim 7:33p Chatzot Halayla 12:40a		Daylight Hours 12:44:12 Sha'a Zmanit 1:03:41

Year details: 5660 years from the creation of the world, Kesidran - in order (cheshvan 29 days, kisleb 30 days), Full (leap) - 13 months in the year, Year 17 of cycle 298 of the lunar (small) cycle, Year 4 of cycle 203 of the solar (big) cycle, Ma'aser Sheni (tithe for Jerusalem) Year four of the shmita cycle, 1830 years from the destruction of our Holy Temple, Rosh Hashanah 1 • 1 Tishrei • 5 September 1900

Ready 4 Tishrei 5661 27 September 1900 Budapest Hungary Daylight saving time

Kérdések az eddigiekkel kapcsolatban?

Bevezető háttérolvasmány annak, aki nem tanult (még) zsidó történelemről:

- Biró Tamás, Zsidó történelem dióhéjban,

http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt1/Zsido_tort_diohej.pdf.

- Simon Dubnov, *A zsidóság története* (reprint: 1991),
ebben van egy hasznos időrendi táblázat (pp. 221–226):

<http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt1/Dubnov.pdf>

A zsidó történelem dióhéjban

(a kurzusunk szempontjai szerint: étikus és émikus narratívák)

A zsidó történelem **miniatűr** dióhéjban

- Bibliai kor:

őstörténet, első szentély kora, babilóniai fogság, perzsa kor, hellenizmus kora

- Késő ókor: római kor (felkelések) → bizánci kor

- Középkor: muszlim kultúrkör + európai kultúrkör

- Kora újkor

- Újkor: haszkala (zsidó felvilágosodás), emancipáció, asszimiláció

- Jelenkor: antiszemitizmus, cionizmus, szekularizáció

A bibliai narratíva és a *Széder olam* kronológiája

https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/3915966/jewish/Timeline-of-Jewish-History.htm

- AM 1. A világ teremtése, Ádám és Éva, Káin és Ábel
1656. Noé és a vízözön
1948. Ábrahám születése (felesége Sára)
2048. Izsák születése (felesége Rebeka)
2108. Jákob születése (feleségei Ráhel és Lea, fiai a 12 törzs ősapja)
- 2238–2448. Egyiptomi fogság
- 2448 tavasza: kivonulás (Exodus) → Tóra-adás a Sínai-hegyen, sivatagi vándorlás
2488. Mózes halála, a kánaáni honfoglalás kezdete Jozsué vezetésével
- Bírák kora
2884. Dávid királlyá koronázása Hebronban. 2892. Dávid elfoglalja Jeruzsálemet.

Bibliai kor

Zsidó kontextusban:
Biblia = Héber Biblia (Ószövetség)

Hagyományos történelmi kronológia: <http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt1/Dubnov.pdf>

i. e.

Kb. 1010–970. Dávid királysága (?)

970–930. Salamon királysága (?)

Az első szentély kora (vaskor):

Északi királyság (Izrael) és déli királyság (Júda)

721. Asszíria elfoglalja Izraelt (az északi királyságot), az „északi tíz törzs” szétszóródik.

587. Az Újbabilóniai Birodalom elfoglalja Júdát. Az első szentély pusztulása.

Babilóniai fogság

júdeai > Iudaeus > zsidó

538. Kürosz-ediktum. A babilóniai fogság vége, száműzöttek hazatérése.

A második szentély kora: perzsa korszak, Nagy Sándor (332), hellenisztikus kor.

A Biblia utáni kor

i. e.

167–140. Hasmoneus (makkabeus) felkelés. Hasmoneus uralkodók kora.

63. Pompeius bevonul Jeruzsálembe. 37–4. Nagy Heródes. Római kor.

i. sz.

66–70. A „zsidó háború” (felkelés Róma ellen). 70. A második szentély pusztulása.

132–135. Bar Kochba-felkelés.

200 körül A Misna szerkesztése (rabbi Jehuda ha-Naszi). Talmudi kor

4-5. század: Palesztinai (Jeruzsálemi) Talmud. 6. század: Babilóniai Talmud lezárása.

Gáoni kor

638.: arab hódítás. 1038.: gaoni kor vége.

Zsidó kontextusban:

Biblia = Héber Biblia (Ószövetség)

i. e. / BCE (before common era), **nem** Kr. e. / BC

i. sz. / CE (common era), **nem** Kr. u. / AD / i. u.

Középkor és újkor

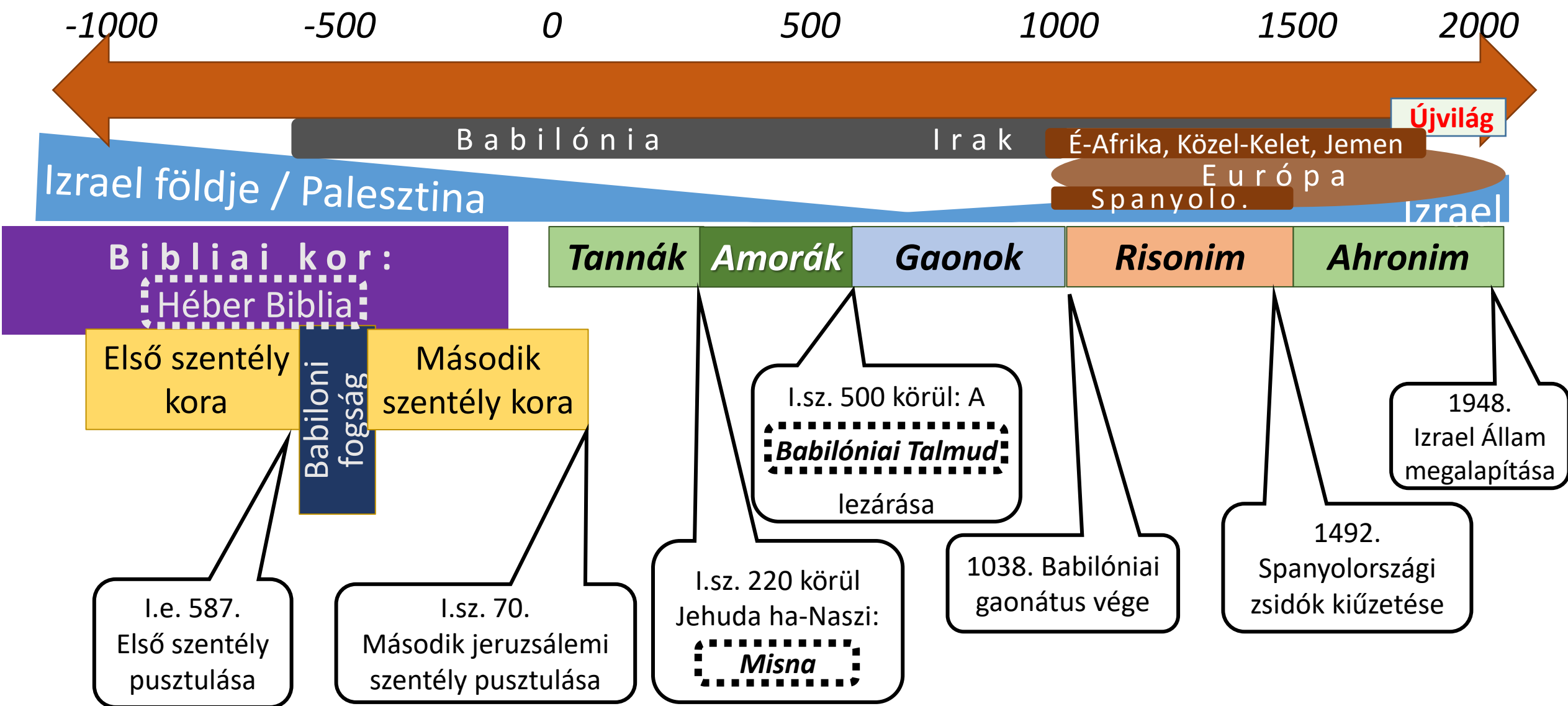
- 9-10. századtól: Spanyolországi zsidó közösségek → szefárd zsidóság
- 10-11. századtól: Németországi zsidó közösségek → askenázi zsidóság
14. századtól: Askenázi zsidóság vándorlása lengyel-litván területekre.
1492. Zsidók kiűzetése Spanyolországból.
16. sz. Cfati zsidó központ: Iuriánus kabbala (Jichak Luria) és *Sulhan arukh* (Jozsef Karo).
1666. Sabbataj Cvi (álmessiás) fellépése.
18. sz. A haszidizmus megjelenése Kelet-Európában.
- 18-19. század: Haszkala (zsidó felvilágosodás). Reformzsidóság. Emancipáció.
1897. Első cionista kongresszus (Theodor Herzl).
- 1933–1945. Hitler, holokauszt. 1948. Izrael Állam megalakulása.

A kurzusunk szempontjából fontos és **megtanulandó** fogalmak

- Ósatyák (pátriárkák) kora. Egyiptomi fogság, kivonulás (Exodus), Tóra-adás.
- Babilóniai fogság. Az első szentély pusztulása. A második szentély pusztulása.
- Dávid-Salamon-Izrael-Júda királysága(i). Hasmoneus/Makkabeus felkelés. Izrael Állam.
- Tóra, Héber Biblia (TaNaKh). Misna, Talmud. Sulhan arukh.
- Askenázi zsidóság és szefárd (szfaradi) zsidóság.
- Kabbala, haszidizmus.
- Haszkala. Reform és ortodoxia.

Évszámokat nem fogok számon kérni, de évszázad pontossággal el kell tudniuk helyezni az eseményeket. Bizonyos évszámok részei az általános műveltségnek.

A zsidó történelem dióhéjban zanzásítva

Miért?

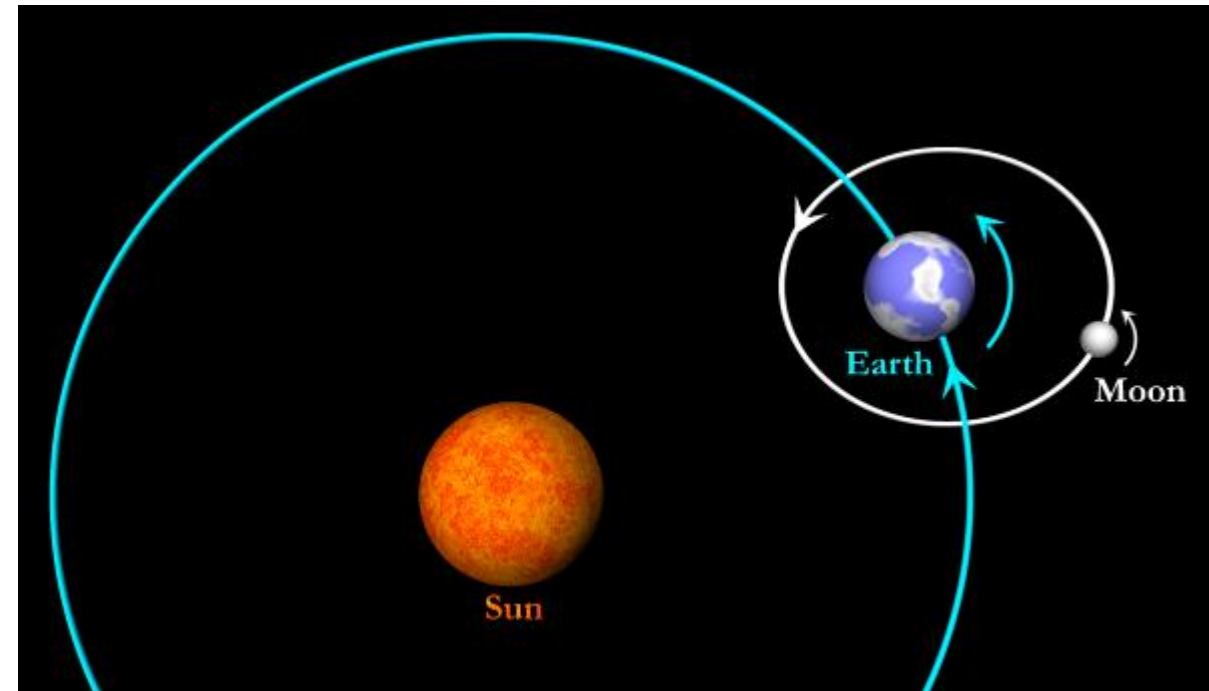
1. A második félévben alaposan beszélünk róluk, de szóba jönnek az első félévben is.
2. Ha valaki nem veszi fel a második félévet: legalább egy kicsit halljon az ünnepekről.
3. Ha valaki felveszi a második félévet: ne legyen egyszerre túl sok új információ.
4. Bizonyos fogalmakat jól lehet az ünnepek példáján bemutatni.

*Második félévben részletesen. Most csak röviden, mert
- annak is illik ismerni, aki nem végzi el a tavaszi félévet;
- említeni fogjuk itt-ott ebben a félévben is.*

Az ünnepek (folytatás)

A zsidó élet az idő dimenzióban

- Időszámítás (lineáris)
- Az élet ciklusa: születés – felnövekedés – esküvő – halál
- Naptár: év – hó – nap
 - ❖ Az év ciklusa
 - ❖ A hónap ciklusa
 - ❖ A hét ciklusa
 - ❖ A nap ciklusa

Melyik ciklus a kakukktojás a négy közül?

A hét ciklusa és a szombat

- *„Hat napon át dolgozzál és végezd minden munkádat; de a hetedik nap szombatja az Örökkévalónak, a te Istenednek; ne végezz semmi munkát se te, se fiad, se leányod, se szolgád, se szolgálód, se barmod, se idegened, ki kapuidban van.”* (Exod 20,9–10, IMIT)

- Sabbat (sábesz, „szombat”):

- Kezdete: péntek este napnyugtakor (vagy kicsit előtte)
- Péntek esti gyertyagyújtás, esti ima, kiddus, ünnepi vacsora.
- Szombat reggeli ima, kiddus, ünnepi ebéd
- Szombat délutáni ima, salesüdesz (harmadik étkezés)
- Vége: szombat este a teljes sötétedés után
- Szombat esti ima, havdala (a szombat és hétköznap elválasztása)

Kb. 25 óra hosszú

Ünnepek ugyanazzal
a logikával

A zsinagógai naptár hónapjai

MEGTANULANDÓ!

- Tavasz

- *niszan*
- *ijjar*
- *szivan*

- Nyár

- *tammuz*
- *av*
- *elul*

- Ősz

- *tisri / tistré*
- *hesvan / marhesvan*
- *kiszlev*

- Tél

- *tevet*
- *svat*
- *adar*
- (második *adar*, *adar seni*, *ve-adar*)

Szökőévben:

A zsinagógai naptár ünnepei

• Tavasz

- *niszan* - *pészah*
- *ijjar*
- *szivan* - *savuot*

• Nyár

- *tammuz* - *tammuz 17 böjt*
- *av* - *áv 9 böjt*
- *elul*

• Ősz

- *tisri / tistré* - *ros hasana*
- *jom kippur*
- *szukot*
- *hesvan / marhesvan*
- *kiszlev* - *hanukka*

• Tél

- *tevet* - *tevet 10 böjt*
- *svat* - *tu bi-svat*
- *adar* - *purim*

Önálló előadás lesz a második félévben az egyes ünnepekről, sokkal részletesebben!

Zsidó ünnepek és egyéb kiemelkedő napok

- Tórai ünnepek:
 - *sabbat* (sabesz, szombat) és *ros hodes* (újhold)
 - *ros hasana* (újév), *jom kippur* (engesztelő nap) – őszi nagyünnepek
 - *peszah* („húsvét”), *savuot* („pünkösd”), *szukot* (sátoros ünnep) – zarándokünnepek
- Biblikus/posztbiblikus:
 - *Purim* és *hanukka*
 - A szentélyek lerombolásához kapcsolódó gyásznapok
- Modern cionista ünnepek: pl. *jom haacmaut*
- Egyebek, például: *tu bi-svat*

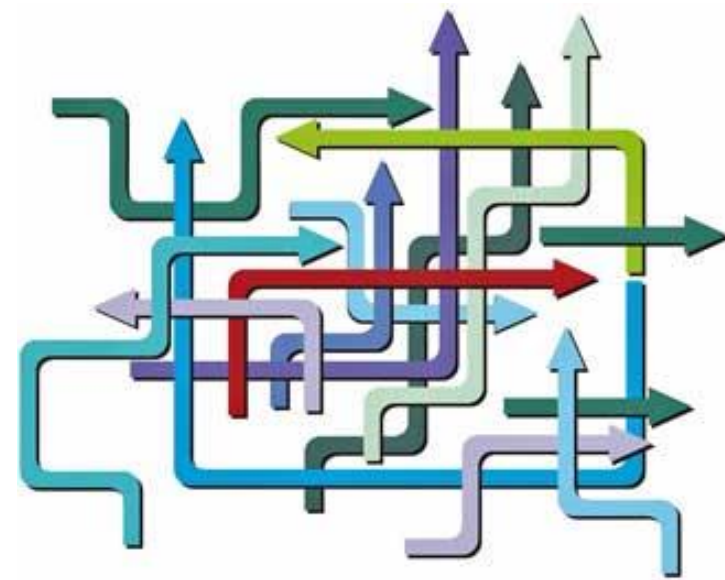
Következő félévben részletesebben

Milyen szempontok szerint vizsgálhatjuk az ünnepeket (és bármilyen más vallási jelenséget)?

ÉTIKUS

ÉMIKUS

*A vallás mint komplex rendszer:
minden eleme kölcsönhatásban
áll a többivel (ld. 1. előadás)*

Milyen szempontok szerint vizsgálhatjuk az ünnepeket (és bármilyen más vallási jelenséget)?

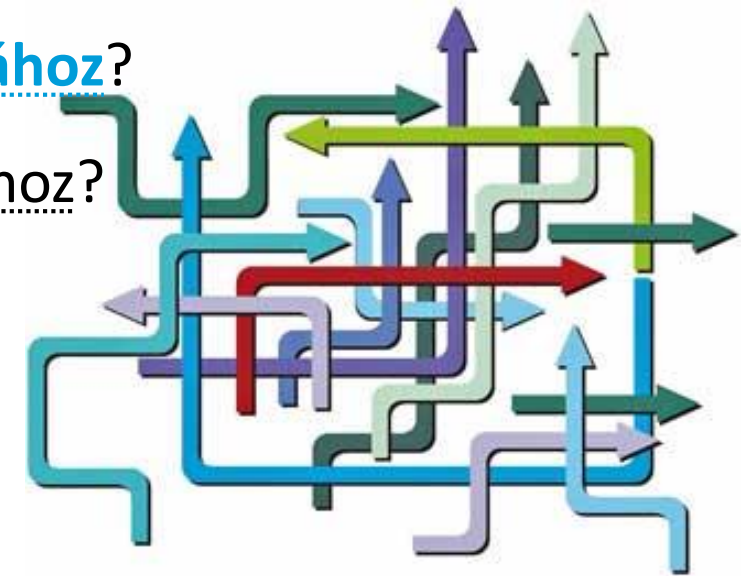
ÉTIKUS

- Történelmi kialakulás:
mikor, hol, hogyan, miért jött létre az ünnep / szokás?

*A vallás mint komplex rendszer:
minden eleme kölcsönhatásban
áll a többivel (ld. 1. előadás)*

ÉMIKUS

- Történeti narratíva:
az ünnep / szokás hogyan kapcsolódik a történeti narratívához?
- Parancsolat (*micva*): kapcsolat a kinyilatkoztatott szentirathoz?
- Rítusok, szokások: mely rítusokból áll ma, részletesen?
- Gyakorlat: hogyan néz ki a vallásgyakorlat praktikusan?
- Különbségek:
milyen eltérések figyelhetők meg térben, időben, irányzatonként stb.?

A zsidó ünnepek és a hagyományos (émikus) történeti narratíva

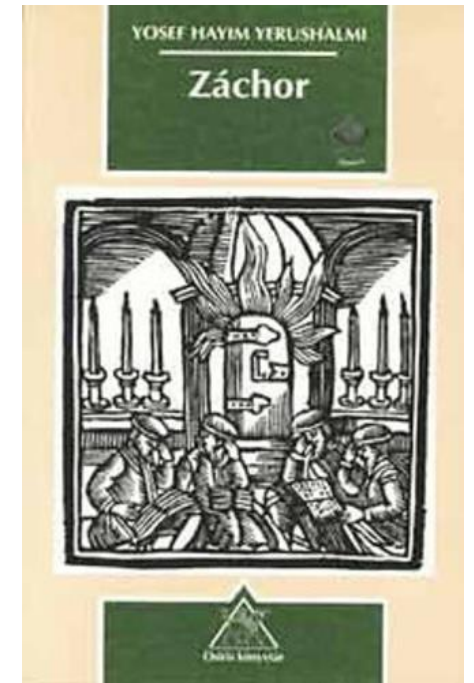
• Ros hasana	(újév)	tisri 1[és 2]	a világ teremtése
• Pészah	(húsvét)	niszan 15-21/22	egyiptomi kivonulás
• Savuot	(pünkösd)	szivan 6 (és 7)	Tóra-adás
• Szukkot	(sátoros ünnep)	tisri 15-21/22/23	pusztai vándorlás
• Zajin adar		adar 7	Mózes születése és halála
• Purim	(sorsvetés ünnepe)	adar 14	Perzsa korszak
• Hanukka	(a fény ünnepe)	kiszlév 25-től	Makkabeus felkelés
• Tisa be-av	(böjtnap)	av 9	mindkét szentély pusztulása

A zsidó ünnepek és a hagyományos (émikus) történeti narratíva

- Ros hasana (újév)
- Pészah
- Sza • Omer-számlálás: Rabbi Akiva tanítványai, kereszteshadjáratok
- Sziván 20 böjt: Blois-i vérvád, Hmelnickij-féle pogromok (1648-49), Mo-i holokauszt
- Szul • Jom ha-soá: a holokauszt emléknapja nisan 27.
- Zaji • Jom ha-zikkaron: (hősök emléknapja) Izrael háborúi ijjar 4.
- Puri • Jom ha-acmaut: Izrael függetlenségi napja – 1948 ijjar 5.
- Hanu • Jom Jerusalajim: Jeruzsálem-nap – 1967 ijjar 28.
- Tisa be-av (böjtnap) kizslév 25-től Perzsa korszak
- Makkabeus felkelés
- mindkét szentély pusztulása

A zsidó ünnepek és teológiai-filozófiai értelmezésük

- Őszi nagyünnepek (*ros hasana* és *jom kippur*): bűnbánás, megtérés (*tesuva*).
- Zarándokünnepek: (időjárési és) mezőgazdasági jelentőség
 - *Pészah*: tavaszi napéjegyenlőség, tavasz kezdete, korai aratás.
 - *Savuot*: nyárelő, aratás.
 - *Szukkot*: őszi napéjegyenlőség, ősz kezdete, betakarítás.
- Történelmi prototípusok:
 - *Pészah*: megszabadulás, megváltás.
 - *Purim*: fizikai megszabadulás a veszélyből.
 - *Hanukka*: szellemi veszélytől való megszabadulás.

A zsidó ünnepek és bibliai forrásaik

- Tórai ünnepek:
 - Szombat, ros hodes (újhold)
 - Őszi nagyünnepek: ros hasana, jom kippur
 - Zarándokünnepek: pészah, savuot, szukkot
- Tórán kívüli biblikus ünnepek és emléknapiok
 - Purim (Eszter könyve)
 - Az első szentély pusztulásához kapcsolódó böjtnapiok
 - Hanukka

*A zsidó vallás
gyakorlása mint
bibliaértelmezés?*

NB: 1 Makkabeus és 2 Makkabeus része a katolikus és az ortodox / görögkeleti / keleti keresztény kánonoknak, de nem része a zsidó és a protestáns kánonnak.

A zsidó ünnepek és a parancsolatok

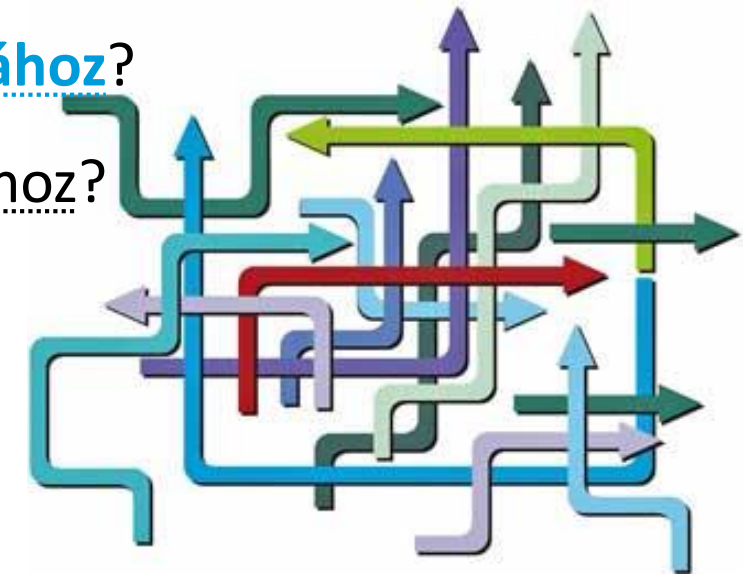
micva =
parancsolat

- Tórai ünnepek:
 - Szombat, ros hodes (újhold)
 - Őszi nagyünnepek: ros hasana, jom kippur
 - Zarándokünnepek: pészah, savuot, szukkot
 - Tórán kívüli biblikus ünnepek és emléknapok
 - Purim (Eszter könyve) ← *Eszter-tekercs felolvasása*
 - Az első szentély pusztulásához kapcsolódó böjtnapok
 - Hanukka → Gyertyagyújtás
-

Milyen szempontok szerint vizsgálhatjuk az ünnepeket (és bármilyen más vallási jelenséget)?

A vallás mint komplex rendszer: minden eleme kölcsönhatásban áll a többivel (ld. 1. előadás)

- Történelmi kialakulás: mikor, hol, hogyan, miért jött létre az ünnep / szokás?
- Történeti narratíva: az ünnep / szokás hogyan kapcsolódik a történeti narratívához?
- Parancsolat (*micva*): kapcsolat a kinyilatkoztatott szentirathoz?
- Rítusok, szokások: mely rítusokból áll ma, részletesen?
- Gyakorlat: hogyan néz ki a vallásgyakorlat praktikusán?
- Különbségek: milyen eltérések figyelhetők meg térben, időben, irányzatonként stb.?

ÉTIKUS

ÉMIKUS

Ünnepekhez kapcsolódó további szokások, például:

- Köszönés:

Ros hasana: *sana tova!* ('Jó évet!').

Jom kippur: *gmar hatima tova!* ('Jó bepecsételést!')

Pészah: *pészah kaser ve-szameah!* ('Kóser és vidám pészahot!')

Más ünnepeken: *hag szameah!* ('Vidám ünnepet!')

- Zenei jellegzetességek
- (Ipar)művészet (4. félév)
- stb. stb. stb.

- Gasztronómia:

Például: böjt, mézes alma (ros hasana), olajban sült ételek (hanukka),

Hámán-táska (purim), pészahra kóser ételek (pészahkor).

- Liturgia a zsinagógában, paraliturgia otthon: Id. a 2. és 3. félévben!

Halákha és minhág

micva =
parancsolat

- Teológiai értelmezések (történeti narratívák, filozófia, misztika...)

- **Halákha:** vallásjog

a zsidó vallás mint erősen
törvényközpontú rendszer!

- **Minhág:** szokások

Nézőpontok

Különböző megfigyelők másra és másra figyelnek, pl.:

Keresztény minta: teológia, vallásfilozófia

Rabbi: halákha, rabbinikus értelmezés

Egyszerű hívő: micvák, vallásgyakorlat

Antropológus: a gyakorlat laikus értelmezése

Néprajzos: folklór, népi vallásosság

Vallás és/vagy folklór?

Hol a határ? Van-e határ?

A félév során még sokszor, sok jelenség kapcsán visszatérünk ezekre a kérdésekre!

Feladat a következő hétre

Jövő héten, október 5-én
jom kippur miatt elmarad!

גַּמַּר חַתִּימָה טוֹבָה!

Gmar hatima tova!

Jó végső bepecsételtetést!

Feladat a következő hétre

- Péntek délutánig felkerül a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: október 11., kedd éjfél (23:59).

*Köszönöm a figyelmet, és
viszlát két hét múlva szerdán!*